

Ο Κώστας Μόντης και η Ιταλική ποίηση: μια πρώτη σύγκριση με τον **Giorgio Caproni***

του **Filippomaria Pontani**

Ο Μόντης δεν αγαπούσε τις ανθολογίες των δικών του έργων, εκείνα τα "στρατόπεδα συγκεντρώσεως"¹. ένα ποίημά του ειρωνεύεται ρητά τους ανθολογιστές που "άντικειμενικώς τούς στίχους θά ζυγίσουν, / θά βάνουν τά γυαλιά τους, θ'άνατρέξουν / ποῦ ὑπάρχει "ποίηση" νά προσέξουν"².

Ετοιμάζοντας πέρσι μια καινούρια Ανθολογία της Νέας Ελληνικής Ποίησης³, σχεδόν πενήντα χρόνια μετά από την πρώτη έκδοση της προηγούμενης (με την επιμέλεια του Μαριο Βίττι), ο **Nicola Crocetti** κι εγώ σκεφτήκαμε πως ήταν απαραίτητο να προσθέσουμε και μερικά κείμενα από Κύπριους ποιητές, και επιλέξαμε τον Χαραλαμπίδη, τον Πιερή, και φυσικά τον Μόντη. Αφού δεν είχαμε στη διάθεσή μας περισσότερο από 3-4 σελίδες για τον κάθε ποιητή, χωρίς εξάλλου καμιά εξηγητική επέμβαση, έπρεπε να περιοριστούμε στις *Στιγμές*, με κάποια νοσταλγία για τα *Γράμματα στη μητέρα*, που θα έδειχναν μια διαφορετική πλευρά του Μόντη, όχι μόνο από την άποψη του περιεχόμενου αλλά και όσον αφορά το ύφος - ιδιαίτερα όσον αφορά την χρήση των επαναλήψεων⁴, που θα ήταν τόσο δύσκολο να τις αναπαραγάγει κανείς στην Ιταλική γλώσσα, όπου η παράδοση του λαϊκού τραγουδιού είναι διαφορετική και σε γενικές γραμμές πολύ πιο ασθενής.

Όμως οι *Στιγμές* ήταν φυσικό να τραβήξουν περισσότερο την προσοχή των αναγνωστών, για τουλάχιστον δύο λόγους: από τη μία πλευρά, πρόκειται για ένα

---

* Παρουσιάζω εδώ το λίγο επεξεργασμένο κείμενο της ομιλίας μου στο συνέδριο *Κώστα Μόντη* (Λευκωσία, 17-19 Ιουνίου 2005). Ευχαριστώ τον Μ. Πιερή για την πρόσκληση και για τη θαυμάσια φιλοξενία.

¹ *Κύπρος ἐν Αὐλίδι* (1976), 10.

² Μ. Πιερής, "Ανθολογώντας τον Κώστα Μόντη. Σχόλιο στο έργο του", *Η Λέξη*, 152, 1999, 338-341· 340.

³ *Antologia della poesia greca contemporanea*, a c. di F. Pontani, Milano 2004.

⁴ Πρβλ. Μ. Σουλιώτης, "Μόντης, φανατικός της επανάληψης", *Η Λέξη*, 152, 199, 371-375.

μοναδικό ποιητικό πείραμα στο πεδίο της Ελληνικής λογοτεχνίας⁵: από την άλλη, μας έδιναν μια καλή ευκαιρία να δώσουμε ένα παράδειγμα της "forma brevis" του επιγράμματος. Αλλά είναι επιγράμματα τα ποιήματα του Μόντη; και πως να τα μεταφράσουμε;

Ο Γιώργος Σαββίδης μιλούσε για το σωκρατικό χαρακτήρα της ποίησης του Μόντη⁶, και ο ίδιος ο ποιητής παρουσιάζει τον εαυτό του μερικές φορές ως έναν καινούργιο Σωκράτη που *είσάγει καινά δαιμόνια και διαφθείρει*⁷. Σ' αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσαμε ίσως να πούμε πως η ποίηση του Μόντη αποτελείται από μια σειρά Σωκρατικές ερωτήσεις (σύντομες, συχνές, "άμεσες" με τη λογοτεχνική έννοια του επιθέτου⁸) και μια σειρά Δελφικές γνώμες (καθημερινές, κάποτε ειρωνικές, κάποτε σκοτεινές, κάποτε αμείλιχτες).

Ήταν λοιπόν ουσιαστικά αδύνατο να τα συγκρίνει κανείς με τις συνηθισμένες βραχείες μορφές της Ιταλικής παράδοσης του 20ού αιώνα, δηλ. καταρχήν με γνωστά κείμενα από την πρώτη συλλογή του **Giuseppe Ungaretti**, την *Allegria* (πρώτη έκδοση 1919, οριστική έκδοση 1936). Στον Ungaretti ο ποιητικός λόγος διασπάται σε μικρές ενότητες, όμως κρατάει τις περισσότερες φορές μιαν εκφραστική ή και αφηγητική διάσταση, που σπάνια μεταπίπτει στο γνωμικό, στο πρόσταγμα ή στο ερώτημα. Ακόμη πιο σημαντικό, στον Ungaretti οι στίχοι αποτελούνται κανονικά από μία έως τρεις λέξεις, εφόσον κυριαρχεί το ιδανικό της ποίησης ως ανάσας, του θρυμματισμένου ποιητικού λόγου.⁹ Δεν είναι τυχαίο

---

⁵ Δεν συμπεριελάβαμε στην Ανθολογία ούτε τα - πάντως μεταγενέστερα - *Μικρά κείμενα* του Χριστιανόπουλου ούτε τα *Υστερόγραφα* του Αναγνωστάκη, ως λιγότερο αντιπροσωπευτικά σε σύγκριση με άλλα κείμενα των δύο συγγραφέων. Παραπέμπει στους δύο ποιητές αυτούς ο Ξ. Α. Κοκόλης, "Στίξη στις Στιγμές", *Η Λέξη*, 152, 1999, 317-321· 318.

⁶ Γ. Π. Σαββίδης, "Πολυχρόνιο για τον Μόντη", στο Γ. Κεχάγιογλου - Μ. Πιερής, *12 κείμενα για τον Κ. Μόντη*, Αθήνα 1984, 89-100· 89.

⁷ *Δεύτερο Γράμμα στη Μητέρα* (1972), ε', 13. Πρβλ. και *Έν Λευκωσία τῆ* (1970), 26 = *Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω* (1974), 85, "Κατὰ Σωκράτη"... *Ένα γράφω· ὅτι δὲν ἔγραψα τίποτα*.

⁸ Κ. Σοφιανός, "Η ποίηση των Στιγμών του Κώστα Μόντη", *Η Λέξη*, 152, 1999, 413-419· 417.

⁹ Βλ. G. Genot, *Sémantique du discontinu dans l'Allegria d'Ungaretti*, Paris 1972. Βλ. αντίθετα Μ. Πιερής, "Κώστας Μόντης ο ενοχλητικός ποιητής", στο Κεχάγιογλου - Πιερής, *12 Κείμενα*, 129-151: 136 (η ανάγνωση της Στιγμῆς εξαντλείται προτού ακόμη πάρεις καλά-καλά την πρώτη ανάσα).

ότι στις επόμενες συλλογές ο ίδιος ο Ungaretti άλλαξε βαθμιαία το ύφος του, ούτε είναι τυχαίο ότι η επιρροή που εξασκούσε πάνω στην Ελληνική λογοτεχνία περιορίζεται κυρίως σ'εκείνο τον τόσο ιδιόρρυθμο και ταυτόχρονα οξύ λυρικό που ήταν ο Γιώργος Σαραντάρης (1908-1941)¹⁰.

Το ίδιο περίπου ισχύει και για τη σήμερα δημοφιλή μορφή των Χάϊ-Κάι, που είναι επίσης πολύ μικρά ποιήματα, μα έχουν ως κύριο τους προορισμό - ακόμα και στις γνωστές σεφερικές παραλλαγές¹¹ - την περιγραφή· κι αυτό δεν αντιστοιχεί με την ευρύτερη σημασία και τα ευρύτερα θέματα που ο Μόντης αντιμετωπίζει στις *Στιγμές* του. Ένα άλλο βασικό στοιχείο που απομακρύνει τον Μόντη από τις ποιητικές μορφές που αναφέραμε είναι η γλώσσα, αφού είναι πασίγνωστο ότι το ύφος του Μόντη δεν είναι καθόλου εξεζητημένο, ότι αποφεύγει κάθε τάση προς τη λόγια παράδοση, και προτιμά ένα "λόγο κοινολεκτούμενο", όπως το έδειξε ο Παστελλάς¹².

Ο μεταφραστής και ο ερευνητής των *Στιγμών* πρέπει λοιπόν να ψάξουν κάπου αλλού για να βρουν καλά πρότυπα ή καλούς όρους συγκρίσεως για τη Μοντιανή ευαισθησία, που κρατάει το ρυθμό της ποίησης (να μια μεγάλη διαφορά λ. χ. με τους πεζούς στοχασμούς που είναι τα *Υστερόγραφα* του Αναγνωστάκη), και ταυτόχρονα το κλείνει μέσα σε μια αυτοτελή ενότητα που δεν συσχετίζεται άμεσα με τη μορφή του αποσπάσματος¹³ αλλά είναι αντίθετα σε θέση να εκφράζει σκέψεις για τα "μεγάλα πράγματα"¹⁴ χωρίς όμως να γίνει αποκλειστικά γνωμικού χαρακτήρα¹⁵.

Κατά τη γνώμη μου υπάρχει στη σύγχρονη Ιταλική λογοτεχνία ένας ποιητής που η ευαισθησία του παρουσιάζει εντυπωσιακές αναλογίες με εκείνη του Μόντη,

---

¹⁰ F. M. Pontani, *Fortuna greca di Ungaretti*, Padova 1972, 7-20.

¹¹ Στο Σεφέρη (και στον Παλαμά) παραπέμπει ο Σαββίδης, "Πολυχρόνιο", 92.

¹² Α. Παστελλάς, "Μερικές όψεις του ποιητικού έργου του Κώστα Μόντη. Συμβολή στα πενήντάχρονά του", στο Κεχάγιογλου-Πιερός, *12 κείμενα*, 189-209· 196.

¹³ Α. Χριστοφίδης, "Η ποίηση του Κώστα Μόντη", στο Κεχάγιογλου-Πιερός, *12 κείμενα*, 25-50· 47. Διαφωνώ λοιπόν εν μέρει με την ανάλυση του Θ. Νικολάου, "Η ποιητική δημιουργία του Κώστα Μόντη", *Η Λέξη* 152, 1999, 463-471· 467-468.

¹⁴ Σαββίδης, "Πολυχρόνιο", 93.

¹⁵ Παρά τις προφανείς γνωμικές του τάσεις, νομίζω ότι η περιγραφή του Μόντη ως Θεόγνιδος της νεότερης Ελλάδας (Μ. Γ. Μερακλής, "Ανάμεσα στη γνωμική ποίηση και την ηρωική ελεγεία", *Η Λέξη*, 152, 1999, 333-337· 333) είναι κάπως υπερβολική.

παρόλο που φυσικά οι δύο ποιητικές προσωπικότητες παραμένουν καθαρά χωριστές και βέβαια δεν ήρθαν ποτέ τους σε επαφή. Ο **Giorgio Caproni**, ένας από τους τρεις-τέσσερις σπουδαιότερους Ιταλούς ποιητές του περασμένου αιώνα, γεννήθηκε το 1912 στο Λιβόρνο και πέθανε το 1990· είναι λοιπόν ομήλικας του Μόντη. Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του Εξήντα η ποίηση του **Caproni** είναι σηματοδωμένη από ένα πολύ προσωπικό και ιδιόρρυθμο τόνο· πολύ σύντομες συνθέσεις, στίχοι μικροί μα όχι τόσο μικροί όσο στον **Ungaretti**, και προπάντων τα μεγάλα θέματα του ανθρώπου ως αντικείμενο· να τα τετράστιχα γεμάτα αμφιβολίες, ερωτήσεις, παράδοξα¹⁶.

Θα ήθελα να παρουσιάσω παρακάτω μερικές αναλογίες ανάμεσα στον Μόντη και τον **Caproni**, ξεκινώντας από το δεδομένο ότι πρέπει να αποκλειστεί ότι ο ένας γνώρισε τον άλλο ή άσκησε οποιαδήποτε επιρροή πάνω του¹⁷. Θα παραθέσω απλώς δύο ποιητικές εμπειρίες που εξελίχτηκαν ανεξάρτητα περίπου στα ίδια χρόνια στον Ιταλικό και στον Κυπριακό χώρο, με το στόχο να δείξω περισσότερο μια πνευματική και θεματική συγγένεια παρά να κάνω μια σοβαρή *Quellenforschung* με την αυστηρή Γερμανική έννοια της λέξεως.

Ας αρχίσουμε από κάτι το ξεκάθαρο· και ο Μόντης και ο **Caproni** τιτλοφορούν μερικές τους συλλογές με στίχους δανεισμένους από τους κορυφαίους ποιητές των αντίστοιχων λογοτεχνικών παραδόσεων, δηλ. αντίστοιχα από τους κλασικούς ποιητές ("Κύπρος εν Αιλίδι" είναι παραλλαγή της γνωστής "Ιφιγένειας εν Αιλίδι" του Ευριπίδη· "Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω" είναι η αρχή του επιγράμματος με το οποίο οι Κύπριοι διεκδίκησαν τον Όμηρο, πρβλ. Πausanίας

---

¹⁶ Τα έργα του **Caproni** συμπεριλαμβάνονται στην έκδοση **G. Caproni, L'opera in versi, Milano, Mondadori 1998**. Για το ρόλο του **Caproni** ως ανανεωτή στο πλαίσιο της εξέλιξης της επιγραμματικής μορφής στην Ιταλική ποίηση, πρβλ. λ. χ. πρόσφατα **S. Pastore, "Il contributo dell'epigramma: un aspetto della poesia italiana del Novecento", «Otto-Novecento», 1994, 79-99**.

¹⁷ Οι μόνες επαφές μεγάλων Ιταλών ποιητών με την Κύπρο αφορούν τους λεγόμενους "Ερμητικούς" ποιητές της Φλωρεντίας, προπάντων τον **Mario Luzi**, με την ωδή του "Για τη Νίκη Ζ. και για την πατρίδα της" (στη συλλογή *Onore del vero, Firenze 1957*· στα Ελληνικά στη *Νέα Εστία*, 62, τ. 724, 1957, 1232-1233), και τον **Eugenio Montale**, που εισήγαγε ένα είδος συνομιλίας με την ίδια τη Νίκη Ζ. - το αληθές όνομα της ποιήτριας Μαργαρίτας Δαλμάτη - στο ημερολόγιο του *Fuori di casa (Milano 1969, 300-306)*.

10, 24, 3· "ἔξ ἱμερτῆς Κύπρου" είναι παραπομπή στο αποσπ. 55 P του Αλκμάνου) και από τον Dante (*Ο σπόρος του κλάματος, Το τείχος της γης*).

Ο Μόντης, όπως λέει ο Τίτος Πατρίκιος, είναι ο ποιητής με τα περισσότερα ερωτηματικά στο έργο του¹⁸. πολλά από αυτά αφορούν το Θεό, όπως π. χ.

σοβαρευόταν ὁ Θεὸς

ὅταν μᾶς ἔφτιαχνε; (*ἔξ ἱμερτῆς Κύπρου*, 1969, 15)

Δηλαδή τί; Πᾶμε νὰ θέσουμε τὸ Θεὸ

πρὸ τετελεσμένου γεγονότος; (*Ἐν Λευκωσίᾳ τῆ*, 1970, 14).

Ἐσὺ μὲ ποιὸν εἶσαι, Κύριε,

μὲ τὸ λαγὸ ἢ μὲ τὸν κυνηγὸ; (*Κύπρος ἐν Αὐλίδι*, 4).

Λοιπὸν, ποιὸς περιμένε, ἀλήθεια,

τόση ἀφέλεια ἀπὸ ἓνα Θεό; (*Κύπρος ἐν Αὐλίδι*, 12).

Εἶμαι ἐν τάξει, Κύριε,

πὺ αὐτοὶ προσεύχονται κ' ἐγὼ γράφω στίχους; (*Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω*, 10).

Και χωρίς τη μορφή της ερώτησης, ο Μόντης αναφέρεται συνέχεια στο Θεό, και μάλιστα σ'έναν Θεό που του προσφέρει βέβαια τον κατάλληλο σεβασμό και την πίστη, αλλά που μερικές φορές δεν μπορεί να τον δει·

Ἄνοιξαμε τὸ παράθυρο νὰ μπῆ ὁ Θεός,

ἀνοιξαμε τὸ παράθυρο καὶ περιμένουμε (*Ποίηση*, 74).

Με πόση "ἀφαίρεση", Θεέ μου, Σὲ πιστεύουμε! (*ἔξ ἱμ. Κύπρου*, 24)

Βραδυκίνητος κι' ὁ Θεός, βρὲ παιδιά,

ἀναποφάσιτος. (*Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω*, 6)

Μή με ρωτάτε σε ποιὸν πιστεύω.

Πιστεύω σ'ένα Θεό που δεν ξέρω αν Τον πιστεύω (...).

Ακριβώς ο Θεός (και όχι η θρησκεία· ο Θεός ως *persona*, θα έλεγα) είναι στο κέντρο της φιλοσοφικής ποίησης του Caproni· πολύ πιο απαισιόδοξος από τον Μόντη, ο Caproni μιλάει για την αυτοκτονία του Θεού¹⁹, και του αποδίδει έναν εντελώς διαφορετικό ρόλο στη μεταφορά του κυνηγιού²⁰. όμως σε άλλα χωρία, με

---

¹⁸ Τ. Πατρίκιος, "Το αρχιπέλαγος του Κώστα Μόντη", *Η Λέξη*, 152, 1999, 311-313· 313.

¹⁹ *Il muro della terra*, "Deus absconditus": «Un semplice dato: / Dio non s'è nascosto. / Dio s'è suicidato».

²⁰ *Il franco cacciatore*, "Preda": «Andavo a caccia. Il bosco / grondava ancora di pioggia. / M'accedò un lampo. Sparai. / (A Dio, che non conosco?)».

την τυπική του ασυναρτησία, τον παρακαλεί να υπάρχει²¹, και ομολογεί μια παράλογη πίστη που αποκορυφώνεται σε ποιήματα όπως το εξής:

Ο Θεός δεν υπάρχει,

αλλά δε βλέπεται.

Δεν είναι αστείο· είναι

μια ομολογία πίστεως²².

Ο Caproni μιλάει για την "αθεολογία" του²³. ο Μιχάλης Γκανάς περιγράφει τον Μόντη ως "αθεόφοβο"²⁴. η διαφορά και ταυτόχρονα η αναλογία ανάμεσα στους δυο νεολογισμούς αυτούς παριστάνει σαφέστατα τις περίπλοκες ομοιότητες μεταξύ των δύο ποιητών όσον αφορά το θεολογικό ζήτημα, που αποτελεί ένα βασικό θέμα της μεταφυσικής τους έμπνευσης.

Γενικότερα πολύ συχνά στο Μόντη απαντά το θέμα του παράλογου²⁵ και του μάταιου (ή του κρυφά αδύνατου), ιδιαίτερα σχετικά με το πηγαινοέρχεσθαι του ανθρώπου· να θυμηθούμε στίχους ως τους εξής:

Δὲν ἀποδίδει τὴν ἔννοια τὸ "φεύγω".

Γιατί πότε ἦρθα, πότε ἤμουνα; Ἄρνούμαι (Ποίηση, 22).²⁶

Φεύγουμε καὶ δὲ φεύγουμε πιά,

---

²¹ *Il muro della terra*, "Preghiera d'esortazione o d'incoraggiamento": «Dio di volontà, / Dio onnipotente, cerca / (sfòrzati!), a furia d'insistere / - almeno - d'esistere».

²² *Versicoli del Controcroni*, "Professio": «Dio non c'è, / ma non si vede. / Non è una battuta: è / una professione di fede». Πρβλ. και *ibid.*, "Furto": «Hanno rubato Dio. // Il cielo è vuoto. // Il ladro non è ancora stato / (non lo sarà mai) arrestato».

²³ *Versicoli del Controcroni*, "Meteorologia": «Dall'isola di Bergeggi / a Capo Noli foschia. / Stamani il mare è piatto / come la mia ateologia». Πρβλ. και άλλο νεολογισμό στο *ibid.*, "Senza titolo, II": «La mia patoteologia: / Dio è una malattia?».

²⁴ Μ. Γκανάς, *Μακρὸν υστερόγραφο σε μια ανάγνωση*, Η Λέξη 152, 1999, 327-331· 331.

²⁵ Χριστοφίδης, "Η ποίηση του Κώστα Μόντη", 34-35. Πρβλ. και Πιερί, "Κώστας Μόντης", 145-150 για τη θετική σημασία αρνητικών λέξεων.

²⁶ Πρβλ. και *Ποίηση*, 29 «Πρέπει ν'άχω φύγει. Νοιώθω τὴ σιωπὴ / ποὺ ἐπακολουθεῖ, / νοιώθω τ'ἄδειο ποὺ ἐπακολουθεῖ / ὅταν ἦταν κάποιος στὸ δωμάτιο καὶ βγῆκε». *Ποίηση*, 108 «Τί με φωνάζετε; / Ποῦ ὑπάρχω ἐγώ». *ἔξ ἡμερτῆς Κύπρου* 30 «τί σημασία ἔχει πιά ἀπὸ ποῦ ἀναχωροῦμε, / τί σημασία ἔχει πιά ποῦ φτάνουμε;». *Αντίμαχα*, 26 *Πρὸς ἐμαυτόν* «Ἐσὺ ποῦ ἤσουνα τὴν προτεραία; / Ἐσὺ ποῦ ἤσουνα τὴν ἐπαύριο, / ποῦ ἤσουνα τὶς ἄλλες μέρες; / Ἀπάντησέ μου!».

μένουμε καὶ δὲ μένουμε πιά,
εἴμαστε καὶ δὲν εἴμαστε πιά (Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω, 79).
Φεύγουμε χωρὶς φυγὴ πιά,
ἐπανερχόμαστε χωρὶς ἐπάνοδο πιά,
φεύγουμε ἀμέτοχοι πιά,
ἐπανερχόμαστε ἀμέτοχοι πιά (Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω, 12).

Το ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸν **Caproni**, που αφιερώνει σ'αυτό τὸ θέμα τῆς ἀδύνατης μετατόπισης πάρα πολλές ἀπὸ τὶς μικρές του συνθέσεις· παραθέτω ἐδῶ ἓνα μόνο παράδειγμα·

Στὴν περίπτωση που δὲν γυρίζω,
να μάθετε πως δὲν ἔφυγα
ποτέ.

Το να ταξιδεύω
ἦταν ὅλο μια παραμονή
ἐδῶ, ὅπου ποτέ δὲν ἤμουνα²⁷.

Μια ἰδιαίτερη περίπτωση τῆς οὐσιαστικῆς αὐτῆς ἀντίφασης εἶναι ἡ φυγὴ, καὶ ἰδιαίτερα ἡ φυγὴ που γίνεται πρὶν ἀκόμα τὸ υποκείμενο φύγει καλά-καλά·

Πῶς ἀπομακρύνομαι διαρκῶς ἀπ'ὅλα,
πῶς φεύγω πρὶν φύγω; (Ποίηση, 22)
που ἀντιστοιχεῖ καταπληκτικὰ στὴν ἀπορία τοῦ **Caproni**·
Καλύτερα - τὸ ξέρω - εἶναι νὰ φύγω
πρὶν φύγω κι ἐγώ.²⁸

---

²⁷ *Il franco cacciatore*, "Biglietto lasciato prima di non andar via": «Se non dovessi tornare, / sappiate che non sono mai / partito. // Il mio viaggiare / è stato tutto un restare / qua, dove non fui mai». Πρβλ. καὶ μερικὰ ἄλλα χωρία· *Il muro della terra*, "Ritorno": «Sono tornato là / dove non ero mai stato» etc.; *Il franco cacciatore*, "Conclusione quasi al limite della salita": «- Signore, deve tornare a valle. / Lei cerca davanti a sé / ciò che ha lasciato alle spalle»; *ibid.*, "Indicazione": «- Smettetela di tormentarvi. / Se volete incontrarmi, / cercatemi dove non mi trovo. // Non so indicarvi altro luogo»; "Apostrofe a un impaziente d'imbarco": «- Si calmi. Dove vuol mai andare? / Un punto è assodato. / Lei non potrà mai arrivare, / mi creda, dov'è già arrivato». *Il Conte di Kevenhüller*, "Riflessione": «La Bestia che bracciamo, / è il luogo dove ci troviamo»; *ibid.*, "Esperienza": «Tutti i luoghi che ho visto, / che ho visitato, / ora so - ne son certo: / non ci sono mai stato»; *Versicoli del Controcroni*, "Quesito": «Devo partire, andar via. / Ma quando sarò partito / davvero, a me / che invece me ne resto qua, chi più, / chi più farà compagnia?».

Στενά συνδεμένο μ'αυτό το θέμα είναι το πρόβλημα ότι δεν μπορεί κανείς να τοποθετεί τον εαυτό του:

Δέν ξέρω, βρέ παιδιά, δέν τοποθετούμεθα,
ἀπ'ἄλλο λόχο εἴμαστε (Ποίηση, 22).

Πρβλ. Caproni:

Είχα χαθεί. Σπαρταρούσα.

Έψαχνα για μια εκτόνωση.

Ρώτησα κάποιον. "Δεν είμαι",
μου απάντησε, "του τόπου".²⁹

Και ο δρόμος που μας φέρνει στα διάφορα μέρη της γης είναι μια απροσδόκητη προσωποποίηση³⁰, και δρα και αντιδρά σαν έναν άνθρωπο:

Ὁ δρόμος πὸν μᾶς ἔφερε
εἰν'ἀπέξω καὶ περιμένει,
δὲν ἔχει κὰν δέσει τὸ ἄλογό του (Ποίηση, 9).

Ενώ κατά τον Caproni ο οινοπότης

Κοιτάει το δρόμο που φεύγει
προς το δάσος και το σκοτάδι³¹.

Τέλος, μια άλλη ιδιαίτερη περίπτωση του θέματος του παράλογου είναι η αντίθεση ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι:

Δέν ἔχουμε ἀκόμα καταλάβει τὸ πιὸ ἀπλὸ πρᾶγμα,
πὼς δέν εἶν'τὸ σκοτάδι πὸν σβήνει τὸ φῶς
μὰ τὸ φῶς (Κύπρος ἐν Αἰλίδι, 53).³²

Και ο Caproni:

Δεν θα φέρει ούτε καν

---

²⁸ Caproni, *Muro*, "Parole (dopo l'esodo) dell'ultimo della moglie", 12-13 «Meglio - lo so - è ch'io vada / prima che me ne vada anch'io».

²⁹ *Il muro della terra*, "Bisogno di guida": «M'ero sperso. Annaspavo. / Cercavo uno sfogo. / Chiesi a uno. "Non sono," / mi rispose, "del luogo"»

³⁰ Για την ορολογία βλ. Πιερρή, "Κώστας Μόντης", 143-145.

³¹ *Il franco cacciatore*, "Delizia (e saggezza) del bevitore": «Guarda la via andar via / verso il bosco e il buio».

³² Πρβλ. και Ποίηση, 7 και 48 και 109 «Τώρα καταλάβαμε τὴν αξία τοῦ σκοταδιοῦ / πὸν τὸ σῶμα μας διαποτίστηκεν ἀπὸ ἥλιο...» Πρβλ. Caproni, *Il franco cacciatore*, "Determinazione": «E solo / quand'è scomparso, il deserto / ci è apparso chiaro. / Che fare». Και ἀκόμη *Αντίμαχα*, 34: «Ἡ σκιά· Ἐφῆστε τὶς κουβέντες. / Εἶμαι γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ φωτός».

το φανάρι. Εκεί πέρα
το σκοτάδι είναι τόσο σκοτεινό
που δεν υπάρχει σκότος³³.

Παράδοξα υπάρχουν πολλών λογίων στην ποίηση του Μόντη και του Caproni·
ας πάρουμε το θέμα της ελπίδας· λέει ο Caproni:

Αχ, τι τρελός χορός
(άρχισα να σιγοτραγουδώ
έτσι, για να μην απελπιστώ
στο σκοτάδι) είναι η ελπίδα.³⁴

Και ο Μόντης·

δέν απελπίζομαι απελπισία,
έλπίδα απελπίζομαι. (έξ ήμερτης Κύπρου, 18· πρβλ. και Κύπρος έν Αύλιδι, 5 και 13)

Να μην υπάρχει ελπίδα εξαρτάται από το γεγονός ότι είμαστε όλοι μέσα
σε μια φυλακή, κλειστοί μέσα σε δυνατά, καβαφικά τείχη·

Δέν έμπαίζονται τὰ τείχη.

Γνωρίζουν καλά πώς δέ θ'άποπειραθής.

Να τούς όφείλεις εύγνωμοσύνη πού δέ σ'έκθέτουν,

να τούς όφείλεις εύγνωμοσύνη

πού δέ σοϋ άνοίγουν τίσ πύλες,

πού δέ σοϋ άνοίγουν διάπλατα τίσ πύλες. (Ποίηση, 39)³⁵

Και αυτή η φυλακή δεν έχει όρια, δεν έχει τέλος·

Προσπάθησα κι εγώ.

Ήταν όλο ένας πόλεμος

νυχιών. Μα τώρα ξέρω.

Κανείς δε θα διαπεράσει ποτέ

το τείχος της γης³⁶.

Και πάλι·

---

³³ *Congedo*, "La lanterna": «Non porterà nemmeno / la lanterna. Là / il buio è così buio / che non c'è oscurità».

³⁴ *Il muro della terra*, "Espérance": «Ah, quale folle danza / (mi misi a canticchiare, / così, per non disperare / nel buio) è la Speranza».

³⁵ Πρβλ. και *Ποίηση*, 116 «σκέψου πώς δέ μās έμεινε άλλο όνειρο / παρά να βγοϋμε από μιὰ πόρτα». Πρβλ. και *Ποίηση*, 86.

³⁶ *Il muro della terra*, "Anch'io": «Ho provato anch'io. / È stata tutta una guerra / d'unghie. Ma ora so. Nessuno / potrà mai perforare / il muro della terra».

Με σπασμένες τις πόρτες,
με τα τείχη κατεδαφισμένα,
είναι το λεγόμενο 'Απειρο
ο αληθινός μας εγκλεισμός;³⁷

Αποτέλεσμα αυτής της κάθειρξης είναι φυσικά η μοναξιά·
Τι δύσκολα πού μπορείς μόνος πιά,
τι μοναξιά πιά ή μοναξιά! (*Εν Λευκωσία τῆ, 7*)³⁸

Και ο **Caproni**·

Αγάπη μου, πώς τελείωσε
ο αιώνας, και πώς είμαστε μοναχοί
- εσύ, εγώ - στο γκρίζο
που δεν έχει όνομα³⁹.

Και αν ζούμε μόνοι και έγκλειστοι δεν μπορούμε να γνωρίσουμε κανέναν,
ούτε να τον αναγνωρίσουμε· ορίστε ο Μόντης

Λέμε: "Τὸν ξέρουμε δὰ τὸν ἄνθρωπο".

Καὶ δὲν τὸν ξέρουμε,

καθόλου δὲν τὸν ξέρουμε. (*Καὶ τότε' ἐν εἰναλίῃ Κύπρω, 3*)

και ο **Caproni** (αυτή φαίνεται ποιητική μετάφραση του προηγούμενου ποιήματος)·

Όσο γι' αυτόν
εγώ, βουβός· "Τον γνωρίζω.
Τον αναγνωρίζω". Παρόλο
που ποτέ μου δεν τον γνώρισα⁴⁰.

Και αν ζούμε έγκλειστοι δεν κατοικούμε πουθενά· να λοιπόν τις αντιφάσεις
του **Caproni**, που έχουν υπαρξιακή διάσταση·

Κιόλας άγγιξα τον προορισμό μου;

---

³⁷ *Res amissa*, "Tre interrogativi, senza data", 3: «Sfondata ogni porta, / abbattute le mura, / è il cosiddetto Infinito / la nostra vera clausura?...». Πρβλ. και *Il muro della terra*, "Falsa indicazione": «"Confine", diceva il cartello. / Cercai la dogana. Non c'era. / Non vidi, dietro il cancello, / ombra di terra straniera».

³⁸ Ιδιαίτερα στην αρχή της συλλογής *Έν Λευκωσία τῆ...* βρίσκονται μερικά ποιήματα που συνδέουν το θέμα της αγάπης και το θέμα της μοναξιάς.

³⁹ *Il muro della terra*, "Araldica", 314 «Amore, com'è finito / il secolo, e come siamo soli / - tu, io - nel grigiore / che non ha nome».

⁴⁰ *Il franco cacciatore*, "Sprazzo": «A proposito di lui - io, muto: "Lo conosco. Lo riconosco. Anche / se non l'ho mai conosciuto"».

Είμαι κι εγώ κιόλας στον πλανήτη
απλώς ένας από τους πολλούς του
- χαμένους - ακατοίκους;⁴¹

και μια από τις απορίες του Μόντη, που έχουν τη γεύση της ήττας, σε
συσχετισμό με την ιδιαίτερα πολιτική κατάσταση της Κύπρου·

Κατοικείται αυτό τὸ νησί; (*Ἐν Λευκωσία τῆ...*, 18, *Κύπρος 1970*)

Ἐνα ἄλλο στοιχείο που εμφανίζεται και στους δύο ποιητές είναι οι ρητές
επικλήσεις στη ζωή, η οποία θεωρείται ως μια φίλη που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη
και στο τέλος πάντοτε νικά τον άνθρωπο:

Ξέρουμε πὼς ἡ ζωὴ
κλείνει πίσω μας τὸ μάτι,
μὴ νομίζῃ πὼς δὲν ξέρουμε.
Καὶ ξέρουμε πὼς ἔχει καὶ δίκιο,
μὴ νομίζῃ πὼς δὲν ξέρουμε (*Ποίηση*, 50).

Και πάλι·

Τ'ἀνυπόφορο εἶναι πὸν ὅσο καὶ νὰ πληρώσης
δὲ σοῦ δίνει ἐξόφληση. (*Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω*, 86)⁴²

Και στον Caproni·

Δελεάζει, μα εἶναι φοβερή.
Της ἀρκεί μια πέτρα για το δόλο της.
Ὅσο και να προσέχεις με το βήμα σου,
παράτα τα, θανάσιμη θα σου βγει⁴³.

Το ίδιο περίπου ισχύει για την ιστορία, η οποία δεν έχει μια αυτοτελή
ύπαρξη, αλλά είναι σαν μια αυθαίρετη φαντασία των ανθρώπων που την
αφηγούνται. Για τον Μόντη βέβαια αυτό το ζήτημα είναι πολύ πιο σημαντικό
εξαιτίας των πολιτικά και ιστορικά δύσκολων καιρών στους οποίους έζησε·

---

⁴¹ Caproni, *Res amissa*, "Tre interrogativi", 1: «Già ho toccato la meta? / Son già anch'io, sul pianeta, / soltanto uno dei suoi tanti / - smarriti - disabitanti?». Πρέπει να διευκρινίσω ότι η λέξη "disabitanti" δεν ανήκει στην Ιταλική γλώσσα, είναι λοιπόν άπαξ λεγόμενο που τον εφήυρε ο ποιητής.

⁴² Παρόμοιες εκφράσεις ιδιαίτερα στις συλλογές *Κύπρος ἐν Αἰλίδι* και *Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω*.

⁴³ *Il conte di Kevenhüller*, "La vita": «Adesca, ma è micidiale. / Le basta, per l'insidia, un sasso. / Per quanto sia cauto il tuo passo, / rassegnati! Ti riuscirà mortale».

παραπέμπω για τις λεπτομέρειες στη μελέτη του Γεωργή, ιδιαίτερα όσον αφορά το ποίημα *Σκέψεις για την Ιστορία*⁴⁴.

Ἄντεπιτεθήτε, παιδιά,

γράψτε τή δική της Ἱστορία

νά δοῦμε πῶς θά τῆς ἀρέση⁴⁵! (*Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω*, 85)

Και ο **Caproni**:

Ἡ Ἱστορία εἶναι μαρτυρία νεκρή.

Και αξίζει όσο μια φαντασία⁴⁶.

Οι ποιητές εργάζονται με τη γλώσσα, η οποία δεν πρέπει ποτέ να θεωρηθεί ως δεδομένο, αλλά πρέπει να διαμένει διαρκώς ένα αντικείμενο έρευνας και σκέψης· η γλώσσα είναι, λοιπόν, μια μεταφορά της ανθρώπινης επικοινωνίας· να τον **Caproni**

Προσπάθησα να μιλήσω.

Μάλλον δεν ξέρω τη γλώσσα.

Όλες προτάσεις λανθασμένες.

Οι απαντήσεις· πετριές.⁴⁷

Αυτοί οι στίχοι θυμίζουν την έκπληξη του Μόντη μπροστά στο απλό γεγονός·

Περίεργο. Μιλᾶμε Ἑλληνικά (*Ἐν Λευκωσία*, 12)

ἢ ἀκόμη, για τη μεταφορά του πετροπολέμου:

Οἱ κραυγές πέτρωναν μόλις ξεκινούσαν,

ἢ ἡχὼ ἐπέστρεφε λίθους (*Ποίηση*, 30).

Και το δράμα του γλωσσικού ξεριζωμού, που ο Μόντης τον ξέρει βέβαια καλά εξαιτίας της εξέλιξης της Κυπριακής ιστορίας, είναι επίσης ένα θέμα του **Caproni**, κατά τον οποίο ο εξορισμένος

Τώρα δεν ξέρει πια που είναι

η φυλή του. Χάθηκε.

---

⁴⁴ Γ. Γεωργής, "Ἡ αποδόμηση της Ἱστορίας", *Ἡ Λέξη*, 152, 1999, 362-370· 365-368. Πρβλ. και τα σχετικά κείμενα στο *Καὶ τότεν εἰναλίη Κύπρω*, 16.

⁴⁵ Πρβλ. και *Ποίηση*, 32 *Περὶ Ἱστορίας*: «Κατ'ἀρχὴν πῶς νοεῖται ἄνθρωποι / νὰ γράφουν Ἱστορία ἀνθρώπων;».

⁴⁶ *Il conte di Kevenhüller*, "Corollario": «La Storia è testimonianza morta. / E vale quanto una fantasia».

⁴⁷ *Il muro della terra*, "Sassate": «Ho provato a parlare. / Forse, ignoro la lingua. / Tutte frasi sbagliate. / Le risposte: sassate».

Ρωτάει. Ψάχνει στα τυφλά. Φωνάζει.

Χειρότερα παρά να ήταν βουβός⁴⁸.

Πέρα από τις ιστορικές συνθήκες, όμως, είναι γνωστό ότι στον Μόντη η ανάλυση (και μάλιστα ειρωνική) του γλωσσικού οικοδομήματος και μάλιστα των γραμματικών όρων αντιπροσωπεύει ένα από τα προσφιλέστατα μέσα έρευνας και διάγνωσης του κόσμου και των ανθρώπων· βέβαια δεν συμβαίνει το ίδιο στον Caproni, όμως να συγκριθούν αυτά τα δύο μικρά ποιήματα·

Τώρα που ξεπέρασα στο κενό

το μέλλον το πιο μελλοντικό

εγκαταστάθηκα κιόλας στο υπερσυντέλικο

το πιο υπερσυντέλικο και αόριστο;⁴⁹

Με ανάλογο τρόπο, αν και στην αντίθετη κατεύθυνση ο Μόντης·

Δεν κατενοήσαμε τί ήταν οι αναδιπλασιασμοί

στούς παθητικούς παρακειμένους

καί τούς καταργήσαμε έλαφρᾶ τῇ καρδίᾳ (ἐξ ἡμερτῆς Κύπρου, 24).

Σε μια ιδιαίτερη περίπτωση, όταν ο Μόντης ρωτάει στους αθώους αναγνώστες του:

Γιατί ἀφαιρεῖτε τὶς παρενθέσεις

ἀπὸ ἕνα κείμενο πὸν βασίζεται σ'αὐτές;(Ποίηση, 9)

πώς να μην θυμηθούμε ότι ο Caproni (πρώτος και μοναδικός στην Ιταλική παράδοση) τιτλοφόρησε ένα ολόκληρο ποίημα (αν και μονόστιχο) με μια παρένθεση·

Ο θάνατος ποτέ δεν τελειώνει⁵⁰.

Η γλώσσα είναι το εργαλείο, αλλά η ποίηση είναι το επάγγελμα· και ο Μόντης και ο Caproni απευθύνονται ανάλογα στους συναδέλφους τους· ο πρώτος κάπως ερεθισμένος τους ψέγει·

Δὲν εἶχες τίποτα νὰ πῆς, κύριε.

Γιατί ἠνώχλησες τὶς λέξεις,

γιατί τὶς ἠνώχλησες; ("Πρὸς ποιητὴν")⁵¹

---

⁴⁸ *Il franco cacciatore*, "Lo spatriato": «Lo hanno portato via / dal luogo della sua lingua. / Lo hanno scaricato male / in terra straniera. / Ora, non sa più dove sia / la sua tribù. È perduto. / Chiede. Brancola. Urla. // Peggio che se fosse muto.»

⁴⁹ *Res amissa*, "Due tempi dell'indicativo": «Ormai superato nel vuoto / il più futuro futuro, / già ho stanza nel trapassato / più trapassato e remoto?».

⁵⁰ *Il conte di Kevenhüller*, "(": «La morte non finisce mai».

⁵¹ Βλ. και άλλα κείμενα παρόμοιου περιεχομένου στη Μοντιανή ανθολογία του Μ. Πιερέ, στο περιοδικό *Asylum* 6, August 2004, 11-12.

ο δε **Caproni** αναρωτιέται·
Το να μπερδεύει τα χαρτιά,
να κάνει να χάσουν το παιχνίδι·
είναι η δουλειά του ποιητή;
Ο στόχος της ζωής του;⁵²

Για να κλείσω με δύο λόγια για τα ευρύτερα στιχουργήματα των δύο ποιητών, πρέπει να λάβουμε υπόψη μια άλλη αξιοσημείωτη συντυχία· όπως ο Μόντης έγραψε τα τρία *Γράμματα στη μητέρα*, έτσι μια από τις σπουδαιότερες συλλογές του **Caproni** αφιερώνεται στη μητέρα, και τιτλοφορείται *Ο σπόρος του κλάματος*. Και οι δύο μητέρες ζουν μόνο πια στις μνήμες των ποιητών (πέθαναν και οι δύο όταν οι γιοι ήταν πολύ νέοι), αλλά οι διαφορές είναι ξεκάθαρες και μεγάλες· από τη μια πλευρά η μάνα του Μόντη είναι απλώς η παραλήπτρια ενός γράμματος που μιλάει για τις συνθήκες της σημερινής κοινότητας, για τα ιστορικά γεγονότα, για την ιδιωτική ζωή του γιου της· από την άλλη ο θεματικός πυρήνας του *Σπόρου του κλάματος* είναι η αναπαράσταση του παλιού Λιβόρνου όπου η μητέρα του **Caproni** πέρασε και χάρηκε τα υιάτα της· η μητέρα και το δικό της περιβάλλον είναι απόλυτοι πρωταγωνιστές αυτών των ποιημάτων αναμνήσεων.

Παρ'όλα αυτά, υπάρχουν μερικές υπόγειες αναλογίες· και οι δύο ποιητές μιλούν μερικές φορές για τα έργα τους· ενώ ο Μόντης τελειώνει κάθε γράμμα θέτοντας το ζήτημα αν θα ξαναγράψει ή όχι (μια καθαρά μετα-ποιητική σκέψη), ο **Caproni** απευθύνεται κατευθείαν στην ψυχή του, η οποία είναι όμως σύμβολο των αισθημάτων του ποιητή και της έκφρασης των αισθημάτων αυτών· δημιουργείται λοιπόν έμμεση αναφορά στη μεσαιωνική συνήθεια του "**congé**".

Άλλο κοινό στοιχείο είναι η αναφορά στο γεγονός ότι ο γιος-ποιητής μεγάλωσε και δεν είναι πια το αθώο παιδάκι που η μητέρα το θυμόταν⁵³. Ακόμη

---

⁵² *Il muro*, "Le carte": «Imbrogliare le carte, / far perdere la partita. / È il compito del poeta? / Lo scopo della sua vita?».

⁵³ *Il seme del piangere*, "Ad portam inferi": «Almeno le venisse in mente / che quel bambino è sparito! / È cresciuto, ha tradito, / fugga ora rincorso / pel mondo dall'errore / e dal peccato, e morso / dal cane del suo rimorso / inutile, solo / è rimasto a nutrire, / smilzo come un usignolo, / la sua magra famiglia / (il maschio, Rina, la figlia) / con colpe da non finire». Το θέμα της ανάξιας του γιου (και προπάντων των χρόνων στους οποίους ζει) αποτελεί ένα "**fil rouge**" στα *Γράμματα στη μητέρα*: πρβλ. *Πρώτο γράμμα*, η-θ, *Δεύτερο γράμμα*, β κτλ..

πιο σημαντικό είναι ότι και οι δύο ποιητές νομίζουν πως το πέρασμα του χρόνου και της ιστορίας άνοιξε αγιάτρευτες πληγές·

Μητέρα, ανέφερα στην αρχή για την πληγή.

Λοιπόν, αυτή ή πληγή είν'ή έλπίδα μας, μητέρα... (Δεύτερο γράμμα, χ)

...πολύ κάμπο,

πολύ χελιδόνι,

πολλή πληγή,

προπαντός πολλή πληγή, μητέρα! (Δεύτερο γράμμα, ω)

Και ο **Caproni**·

Κι αντίθετα πως ήταν πληγωμένη

η εποχή που αυτή είχε φύγει!

Πώς ήταν σ'αυτή κιόλας, και στη γη,

ο σπόρος του πολέμου!⁵⁴.

Ο σπόρος του κλάματος που γίνεται ο σπόρος του πολέμου μας οδηγεί στο τέλος αυτής της μελέτης· στα Ιταλικά οι λέξεις "γη" και "πόλεμος" δημιουργούν ομοιοκαταληξία, και ο ίδιος ο **Caproni** εκμεταλλεύτηκε αυτό το εκφραστικό μέσο στο τετράστιχο που τιτλοφόρησε *Το μοιραίο της ρίμας*·

La terra.

La guerra.

La sorte.

La morte⁵⁵.

Ο Μόντης χρησιμοποίησε την ομοιοκαταληξία σε ανάλογα συμφραζόμενα στο εξής ποίημα·

Μοῖρα μου ανθρώπινη πικρή,

μοῖρα μου ανθρώπινη μικρή,

μοῖρα γλυκειά, μοῖρα μεγάλη,

πού αυτό πού μᾶς γερνά

μᾶς ξαναιώνει,

πού αυτό πού μᾶς σκοτώνει

μᾶς γεννά. (Ποίηση, 102, με τον τίτλο "Ἡ ανθρώπινη μοῖρα")

Ίσως ακριβώς στη μεταχείριση της ομοιοκαταληξίας εμφανίζεται η κυρία διαφορά ανάμεσα στους δύο ποιητές· για τον Μόντη, ο οποίος αρνείται όλες τις

---

⁵⁴ *Il seme del piangere*, "Eppure": «E invece com'era ferita / l'epoca in cui era partita! / Com'era già in lei, e in terra, / il seme della guerra!».

⁵⁵ *Res amissa*, "La fatalità della rima": «Η γη. Ο πόλεμος. Η τύχη. Ο θάνατος».

τεχνητές επινοήσεις του ποιητικού επαγγέλματος, η ρίμα είναι κανονικά ένα εργαλείο για να έρθει ο ποιητής σε αμεσότερη επαφή με τη λαϊκή παράδοση⁵⁶. Για τον **Caproni**, αντίθετα, το παιχνίδι της ομοιοκαταληξίας είναι βασικό για να θέσει την ποίησή του στα ίχνη μιας λόγιας παράδοσης, που όμως θέλει να τη μετατρέψει από την άποψη της σημασίας.

Θα ήταν μάλλον μια υπερβολική πρόκληση - και ίσως ένα λάθος από ιστορική και λογοτεχνική άποψη - να μεταφράσει κανείς τα δίστιχα, τρίστιχα ή κυρίως τα τετράστιχα του Μόντη με Ιταλικές ομοιοκατάληκτες στροφές. Αλλά δε θε ήθελα να περιορίσω το λόγο εδώ στη μόνη τεχνική της μετάφρασης· όπως το τονίζει ο ίδιος ο Μόντης, η μετάφραση είναι τις περισσότερες φορές ένας συμβιβασμός, ή μάλλον μια αποτυχία·

”Αδικα θ’ἀποπειραθοῦν οἱ μεταφραστῆς·

αὐτὸς ὁ στίχος γράφτηκε γιὰ νὰ μείνῃ Ἑλληνιστί,

αὐτὸς ὁ στίχος εἶναι μονάχα γιὰ Ἑλληνες. (*Καὶ τότ’ ἐν εἰναλίῃ Κύπρω*, 74)⁵⁷

Μια ανάλυση σαν αυτή που προσφέραμε έχει την φιλοδοξία να φανεί ως μια πρώτη απόπειρα κατάταξης και ερμηνείας του Μόντη στο πλαίσιο μιας αλλόγλωσσης λογοτεχνικής παράδοσης. Ίσως αυτή η γραμμή έρευνας, με τη βοήθεια άλλων συναδέλφων από άλλες χώρες, να δείξει συγκεκριμένα, με το πέρασμα του χρόνου, την Ευρωπαϊκή διάσταση της ποίησης του Κώστα Μόντη.

---

⁵⁶ *Καὶ τότ’ ἐν εἰναλίῃ Κύπρω*, 43· «Πῶς στὸν ἀσφυχτικὸν αὐτὸ μας χῶρο / ὁμοιοκαταληχτήσαμε ἔτσι κατὰ κόρο!». Και γενικότερα ένα ολόκληρο κομμάτι της συλλογής αυτής βασίζεται σε κείμενα με ομοιοκαταληξίες· πρβλ. σσ. 43 κ. ἔξ.

⁵⁷ Πρβλ. και τη γνώμη που αναφέρεται από τον Πιερή (στο *Κεχάγιογλου Πιερή, 12 κείμενα*, 130)· *είναι μερικά πράγματα που περιέργως δεν μπορείς να τα δώσεις σ’άλλη γλώσσα απ’τη γλώσσα που πρωτομίλησες, πράγματα που αξίζουν τον κόπο να λεχθούν και που θα χαθούν αν δεν τους δώσουμε το γλωσσικό ένδυμα που ανεξήγητα απαιτούν από μόνα τους.*